

JOMFRUEN, DER SLOG SINE FORÆLDRE

og andre af Paludan-Müllers Barndoms minder
fra Kerteminde

Af *V. Woll*

Digteren Paludan-Müller var født 7. Februar 1809 i Kerteminde i den store Gaard ved Langebro Nord for Pladsen med hans Monument, der afsløredes paa Hundredaars-Dagen. — Hans Fader var Sognepræst i Byen, men forflyttedes i 1819 til Stiftsprovste-Embedet i Odense. Sønnen kan saaledes kun have været en halv Snæs Aar, da han forlod sin Fødeby. Alligevel har han bevaret mange Erindringer om Personer og Forhold derfra, hvilke han med stor Anskuelse fremstiller i Bogen „Ivar Lykkes Historie“, udkommen i 1866—73.

Ved Fortællingens Begyndelse er Ivar Lykke en Dreng af fornem Familie, der opdrages hos en Greve paa en Herregaard nær ved en fynsk Søkøbstad, der med Lethed genkendes som Kerteminde. Drengens Fortrolige er Grevens Kammertjener Hans Næve, der stammer fra Købstaden. Ved Besøg i denne giver Næve Drengen flere Beretninger fra sin Ungdomstid og dvæler med Forkærlighed ved Dilettantforestillingerne, der hørte til Borgerskabets bedste Fornøjelser i Datiden, baade i København og i Provinsbyerne, og da særlig ved Opførelsen af Lessings berømte Tragedie „Emilia Galotti“. Næve viser Ivar Raadhuset — hvor Forestillingerne fandt Sted — som det stod i de første Tiaar af 1800'erne, „en gammel skummel Bygning, udpyntet med en Jernlænke og en Ring i Muren . . . som brugtes i gamle Dage, naar man satte Folk i Gabestokken.“¹ Det første Vindue

¹ Bygningen laa paa samme Sted som nu, lige over for Kirken, kun helt fremme i Gadelinien, og var paa to Etager med syv Fag i hver. Det var opført i 1738. — „Gabestokken“ var anskaffet i 1762 (Kammerregnskabet).

hørte til Thingstuen eller rettere til Garderoben og Paaklædningsværelset. Skuepladsen optog de to næste Fag; de tre følgende udgjorde Tilskuerspladsen; thi det højre Hjørnevindue var en Del af Varetægtsarresten, hvor der et helt Aar sad et Fruentimmer arrestéret, som havde slaæet sine Foældre og blev dømt fra Livet af Byfogden.“

Næve skildrer videre, hvorledes „Jomfruen“, som han ogsaa kalder hende, en hel Vinter igennem „skaffede sig fri Komedie“; naar Forestillingen skulde begynde, kom hendes lange magre Arm frem gennem Gluggen i Arrestdøren og søgte at faa de nærmest siddende til rykke saa meget til Side, at hun kunde følge Spillet. Var Tilskuerne ikke helt villige dertil, foreholdt Næve dem, at Stykket sikkert vilde højne hendes Moral mere, end Præsten formaaede ved sine Besøg hos hende i Arresten, og de føjede sig da efter hendes Ønske.

Denne Jomfru var en virkelig Person, som med eller uden dybere personlig Skyld fik en saa tragisk Skæbne; dog skal det straks bemærkes, at hun trods sin alvorlige Forbrydelse og den paafølgende strenge Dom dog fik en naturlig Død.

Hendes Navn var Johanne Dorthea Andresen, og hun var Datter af pensioneret Premierløjtnant Andreas Andresen og Hustru. Hun angiver i 1816 sin Alder til 44 Aar og forklarer, at hun er født i Odense og konfirmeret i St. Hans Kirke sammesteds. Hun findes da ogsaa i dennes „Garnisons-Kirkebog“ som Datter af Korporal Anders Andersen og Hustru Marie Kirstine Rødkiersdatter samt født 29. Maj 1771. — Hustruens Navn angives iøvrigt højst forskelligt. Ved Trolovelsen 30. September 1766 kaldes hun i nævnte Kirkebog Christine Marie Hansdatter; ved to yngre Børns Daab i 1775 og 1778 er Efternavnet Rørkier. Ved hendes Begravelse i Kerteminde 6. September 1816 kalder Kontraminsterialbogen hende Cathrine Røerkjær, medens Datteren i Retsbogen benævner hende Bøchersdatter. Overfor saa megen Forvirring kan det ikke undre, at Sognepræsten i Kerteminde ganske giver op og ved hendes Død i sin Kirkebog kort og godt skriver „Fru Andresen“. Hendes Alder angives her som 70 Aar.

Faderen var altsaa begyndt langt nede i Graderne, men han blev saa sent som i 1797, da han maa have været over 70 Aar gammel, Sekondløjtnant à la suite ved Garnisonskompagniet i Nyborg paa Vagtmesters „Traktement“ (Lønning) og kom i Sekondløjtnants Nummer og Gage den 24. April 1801. Dernæst avancerede han i 1807 til Premierløjtnant og fik i 1808 Afsked i Naade paa Grund af Alder og Svagelighed med 150 Rigsdaler i Pension.² Som Officer var han nu en Rangsperson, og han har formodentlig deraf taget Anledning til at kalde sig Andreas Andresen. Og Datteren betegnes derfor ogsaa som „Jomfru“, en Titel, der ikke tilkom almindelige Borgerdøtre. Men baade Forældrene og hun selv har vel hørt til de „fattig-fine“, hvad alle Oplysninger tyder paa. Datteren oplyser ganske vist under Forhøret, at Faderens Pension var 436 Rigsdl. dansk Kurant hvert Kvartal, men i hine Pengeforvirringens Dage, da et Par Støvler en Tid kostede flere Hundrede Rigsdl., betød Summen næppe ret meget, og det er troligt, at hun har Ret, naar hun siger, at det ikke var nok til Forældrenes Underhold.

Da Retssagen om hendes Forhold kom op i 1816, fremkaldt ved en skriftlig Anmeldelse fra Toldinspektør Brockdorff, var Faderen 90 Aar gammel; Moderen opgives at være 88, syg og sengeliggende, næsten blind og døv og „manglede paa Forstanden“. (Ved Tallet 88 maa man vel have nogen Tvivl, henset til Børnefødslerne i 1775 og 1778).

Familien havde da boet i Kerteminde i 7 Aar. — Der var en anden Datter med det mærkelige Navn Libertine³, gift (eller Enke) i Jylland, medens „Jomfruen“ selv i sine yngre Aar havde været ude at tjene, bl.a. i 9 Aar i København, og senere været hos Forældrene i Nyborg, Odense og Kerteminde. Hun havde været forlovet et Aars Tid med Klokker Monrath i Kerteminde, men han havde hævet Forlovelsen „paa Grund af hendes slette Rygte“. Nu gik hun altsaa hjemme hos de ældgamle hjælpeløse Forældre og var bleven forfalden til Drik.

² Hirsch: Den danske og norske Hærs Officerer.

³ Hendes Fødsel er ikke funden i St. Hans Garnisons Kirkebog.

Byfogden arresterede hende straks ved Anmeldelsen og begyndte den 24. Maj 1816 paa Forhør, som fortsættes hele Sommeren igennem. Mange Vidner forklarer om, hvorledes hun mishandlede Forældrene med Slag og Spark, og at de hørte de to gamle skrige og klage sig. Et Vidne har seet den gamle Mand „nøgen og i den blotte Skjorte“, medens han græd og klagede over, at Datteren havde slaat ham. Flere har hørt, hvorledes hun bandede og skældte dem, og beretter, hvorledes hun solgte væk af deres fattige Indbo for at tilfredsstille sin Hang til Drik. — Endelig den 30. September 1816 afsagdes Dommen af Byfogden i Forbindelse med fire Borgere som Meddomsmænd, af hvilke den ene ejendommelig nok hedder Hans Næve.⁴ Til Trods for de mange fyldige Vidnesbyrd finder Dommerne ikke mod Tiltaltes Benægtelse tilstrækkeligt Bevis for Vold mod Forældrene, men nøjes med at anvende Danske Lovs 6—5—2 (om den, der bander eller skælder sine Forældre), og Straffen blev derfor Hensættelse i Odense Tugt- og Forbedringshus paa Livstid. Man har formodentlig fundet visse undskyldende Momenter og derfor ikke villet anvende den strængere Straf efter Lovens 6—5—3: „Slaar nogen sine Forældre, da er det halsløs Gerning.“ Denne Bestemmelse blev imidlertid anvendt baade af Overretten og af Højesteret, hvis Dom afsagdes den 3. Januar 1817 og faldt ud til Livsstraf. Denne haarde Dom blev dog formildet ved Reskript af 5. Februar 1817⁵ til, at hun skulde hensesættes i Odense Tugthus paa Kongens Naade (d. v. s. paa ubestemt Tid).

De gamle Forældre, der senest var til Huse hos Skomager Peter Hansen i Kerteminde, døde imidlertid i 1816 og 1818. Deres Boer var selvfølgelig insolvente og solgtes ved Mandens Død for — 27 Rigsdaler.

Datteren maa senere være bleven benaadet; ifølge Næves Fortælling sad hun tre Aar i Tugthuset. Ved sin Død den 29. (30.) September 1827 opholdt hun sig i Kerteminde og betegnes som Almissem

⁴ Død i Kerteminde 20. Maj 1829, 62 Aar gl., som „Murmester og Almissem“.

⁵ Odense Amts Arkiv, „Højesteretsdomme og Reskripter 1816—17“.

og Hospitalslem. — „Hospitalet“ var den gamle Skolebygning ved Kirkens nordøstre Hjørne, hvor nu Folkebiblioteket ligger (genopstillet i „Den gamle By“ i Aarhus). Denne benyttedes som Fattighus, før Byen i 1839 fik bygget Fatiggaarden, nu Langegade 113 (se Schacks Fundatssamling V, 194—195). Men „Emilia Galotti“ og mulig flere Skuespil havde „Jomfruen“ altsaa faaet at se fra sin Arrest i „Sæsonen“ 1816—17.

Blandt de øvrige Optrædende i hin berømte Tragedie mindes Næve ogsaa Byfogdens Søn, „der som juridisk Kandidat nylig var kommen fra København“ og spillede Skurken Marinelli.

Hermed sigtes utvivlsomt til Byfoged Schous Søn Mads Schou, der var døbt i Vindinge Sogn 30. December 1791 og blev juridisk Kandidat 20. Oktober 1815. Han var Fuldmægtig paa Faderens Kontor i Kerteminde og var ogsaa hos dennes Efterfølger Thaulow. I 1829 blev han By- og Herredsskriver i Hølstebro, i 1850 By- og Raadstueskriver i Assens og døde dér i 1861.

Og „Farver Rønne“, som med saa stor Kraft gav den krænkede Faders Rolle og stødte Dolken i Datterens Bryst, er vel nok den Niels Rønning, som i 1809 og 1811 fik Borgerskab og Kgl. Bevilling som Farver og Trykker i Kerteminde, hvor han en Tid ejede en stor Gaard (nuværende Nr. 55) paa Langegade. Han var eligeret Borger 1833—37 og døde 29. Oktober 1857. En Tid var han en af Byens Matadorer, men det skal være gaaet stærkt tilbage for ham.

Det er muligt, at man ved yderligere Granskning kunde identificere flere af de Rollehavende i „Emilia Galotti“. — Ifølge Næves Fortælling udførtes selve Titelrollen af Jomfru Sachmann, „fhv. Modehandlerinde og Byens første Skønhed. Hun blev virkelig forført af Fuldmægtig Bjørnsen eller Prindsen, som vi kaldte ham.“ — Ogsaa Madam Klink, „fhv. Grevinde Orsina, Lady Milford, og Repræsentantinde for de højere tragiske Roller“, kunde maaske findes indenfor den da levende Klinkske Familie i Kerteminde.

Men de foran givne Oplysninger er, hvad der f. T. foreligger Forf.